

УДК 373.5 (497.11 Алексинац) (091)

ЕЛЕКТРО-МАШИНСКА ШКОЛА У АЛЕКСИНЦУ 145 ГОДИНА ПОСЛЕ

Апстракт: *Сто четрдесет пет година од почетка рада Недељне школе за шегрте и калфе у Алексинцу па до стварања Електро – машинске школе у Алексинцу представља дуг историјски период у раду. Међутим, основна делатност школе одржала се је до данашњих дана а то је да оспособи – квалификује младе људе за непосредан рад у процесу производње и пружању услуга.*

Кључне речи: *школа, образовање, занатлије, трговци, Алексинац, Министарство просвете.*

У време почетка рада ове школе Алексинац се налазио у периоду свог наглог успона и бурног развоја насталог после поновног ослобођења од Турака децембра 1832. године. То је доба када Алексинац доживљава велики напредак у сваком погледу. Тада је он гранично место, од стратегијско-војног значаја и веома важна царинарница. У то време граница према Турској протезала се на петнаест километара јужно од Алексинца и била је на свим местима на којима су стајале устаничке предстраже, када је потписан Букурешки мир 1812. године.

У моменту ослобођења Алексинац је био мало насеље, које се није много разликовало од осталих. Алексинац је тада имао 810 становника, односно 129 кућа, једну кафаницу и неколико дућана¹. По ослобођењу дошло је до наглог иселавања муслиманског живља, Турака и Арнаута и досељавања српског становништва. Досељавање српског становништва у Алексинац врши се не само из околних села и из крајева ослобођене Србије, већ и из неослобођених крајева.

Брзи развој Алексинца условљен је његовим положајем. Он се налази у близини границе, на Цариградском друму којим се се кретала сва роба и пошта из Турске и за Турску. Сва роба из Цариграда, Једрена, Софије, Солуна, Скопља, која је ишла за Аустрију, пролазила је преко Алексинца, као што је обратно пролазила и сва средњоевропска роба за Турску. И сам кнез Милош уочавајући значај положаја који је заузимао Алексинац, помагао је његов развој. “Ја сам науман, ако бог да, да у Алексинцу подигнем велику варош као кључ Србије, те тако и два главна ђумрука: од

¹ Спирић Миодраг, *Историја Алексинца и околине до краја прве владавине кнеза Милоша*, Алексинац, 1995, 7.

Турске Алексинац а од Ћесарске Београд”². Баш због тога што је био кључ од Србије, Алексинац је све више напредовао. Године 1835. постао је окружно место и седиште округа све до 1890. године. У његовом Окружном суду издавали су се путницима пасоши за улазак у Србију. Године 1834. Алексинац је добио ђумрук односно царинарницу, а од 1836. и карантин – санитарну установу у којој су се путници задржавали дуже или краће време у зависности од заразних болести које су владале у Турској.

Постојање царинарнице и карантина утицало је да се број кафана, механа, пекара и других радњи нагло повећа у Алексинцу. У моменту ослобођења Алексинац је имао неколико дућана и један еснаф основан 1830. године, а 1859. било их је 10 еснафа са већим бројем радњи. Број становника од 810 у 1834. години попео се на 3.016 у 1859, односно на 3954 у 1866. години³.

У то време у Алексинцу је живело и доста странаца. Поред Цинцара, Грка, Македонаца који су у њему имали своје механе и друге радње, у њему су живели и странци из Аустрије, Француске, Италије и других земаља. Цариградски друм од Београда до Алексинца, односно до границе са Турском био је у то време политички неутрално земљиште за пошту из Енглеске и Аустрије. Због тога је у Алексинцу Аустрија имала своју пошту и телеграф, а Енглеска свог курира који је Енглеску пошту примао и експедовао. Кућа татар Ристе Прендића, кабинетског татарина кнеза Милоша кога је он доделио Енглезима, била је зграда Енглеске поште⁴.

Ослободивши се турске власти децембра 1832. године млада буржоазија Алексинца и околине, тежила је да за своју децу обезбеди потпуно образовање и васпитање. Просветне прилике готово у целој Србији, па и у Алексинцу после Другог српског устанка, нису задуго биле завидне. Кнез Милош са својом најближом околином није посветио довољно пажње просвети или, боље речено, он се ње “бојао”. Бистар и проницљив по природи, он је схватио њен значај. И баш због тога што је познавао њену моћ и што је осећао сву провалију која постоји између њега, неписменог сељака из Ужичке нахије, и просвећености која треба завлада његовом земљом, он је спречавао њен напредак. Још 1820. године Вук Караџић подиже глас у корист народне просвете и уверава кнеза да треба да отвара школе. Многи странци, пријатељи нашег народа из оног доба, саветовали су кнеза да баш у корист своје власти заведе школе и поклони пажњу просвети. Познати историчар Леополд Ранке у својој књизи о нашем устанку писао је: “Као што је никаква унутрашња уредба није безбедна без закона, тако ни ослобођење од Турака ништа не значи без образованости.” Све ове поуке и инсистирања чиниле су да се однос према просвети мења у позитивном правцу. Али прави напредак у културном животу српског народа почео је после 1830. године. Те године Хатишерифом је дато право да се у Србији могу несметано да подижу школе и да се ради на народном просвећивању. Српска држава почела је од 1834. године и сама да отвара школе. У том циљу она је најпре поклонила пажњу оснивању основних школа. Када је отворена основна школа у Алексинцу не може се са сигурношћу утврдити. Прве податке о отварању школе у Алексинцу имамо за школску 1834/35. годину. Тада је у Алексинцу постајала основна школа са два прва разреда коју је издржавала општина. У њој је радио учитељ Јован Јанковић родом из Футога у Бачкој. Наставу у овој години посећивало је 19 ученика⁵.

² Живановић Живојин, СКА, *Зборник за историју XVIII*, Мемоари Стефана-Стевче Михајловића; Београд 1928, 84.

³ Савић Олга, САН, *Утицајна сфера Алексинца и њене особине*, Београд 1958, 13.

⁴ Перунички Бранко, *Алексинац и околина*, Београд 1978, 325.

⁵ Стевановић Зоран, *На изворишту писмености*, Алексинац 2003, 11-12.

Прве ученице ступиле су у млађу основну школу на почетку другог полугодишта школске 1838/39. године. Те године уписале су се у школу три ученице. Како се кретао број ученица у школи немамо података. Из једног извештаја који је Министарство просвете поднело Државном савету сазнајемо да је у Алексинцу школске 1851/52. године постојала Женска основна школа са 12 ученица. Када је ова Женска основна школа основана и када је престала са радом немамо података. Године 1858. у Алексинцу је поново отворена Женска основна школа која је од тада непрекидно радила.. Прва учитељица те школе била је Христина Београдац, родом из Сремске Митровице⁶.

После отварања основних школа, мушке и женске, јавила се потреба за образовањем занатлијске и трговачке омладине у Алексинцу. Код становништва Алексинца јавила се замисао да би било добро да у свом месту отворе Недељну школу.

НЕДЕЉНА ШКОЛА ЗА ШЕГРТЕ И КАЛФЕ У АЛЕКСИНЦУ

Четрдесетих година XIX века јавила се мисао да се омладина запослена у трговини и занатству описмени и добије нека неопходна општа знања. У том циљу отворена је школске 1845/46. године у Београду “**Недељна школа за момчад, калфе и шегрте**”⁷, замишљена као трогодишња школа уз похађање школе само недељом. Програм је обухватао елементарну писменост (читање и писање), рачун, катихизис, грађанске поуке и нешто о свету и природи. У овој школи предавали су добровољно поједини врхунски професори као Атанасије Николић, Јан Шафарик, Коста Бранковић, Исидор Стојановић идр. После годину дана рада школа се угасила⁸. После гашења Недељне школе на образовању шегрта и калфи ништа се није предузимало све до 1859. године.

Крајем 1859. године идеја о отварању Недељне школе за шегрте и калфе поново је покренута на иницијативу министра просвете и црквених дела Димитрија Матића са програмом рада скоро истоветним програму из 1845/46. године: описмењавање и пружање основних знања.

Почетком 1860. основана је **Недељна школа за шегрте и калфе** у Београду, а исте године основане су Недељне школе и у унутрашњости Србије. Једно од места у унутрашњости које је отворило недељну школу за шегрте и калфе био је и Алексинац.

Активности око отварања недељне школе за шегрте и калфе у Алексинцу отпочеле су упућивањем молбе Министарству просвете Кнежевине Србије следеће садржине:

Попечитељству Просвете
Начелства окруженија Алексиначког
Известије

Обштина овдашња изјавила је жељу своју у томе да жели Недељну школу имати и учитељи овдашњих основних школа жељи овој придруживши се, обећали су да ће младеж овдашњу која није у стању редовно науке свршавати, у празничне дане по датом им наставленију обучавати.

⁶ Спирић Миодраг, *Историја Алексинца и околине од краја владавине кнеза Милоша 1839, до краја првог Српско-Турског рата 1876-1877. године*, Алексинац 2004, 40.

⁷ Ђорђевић Живојин, *Историја васпитања у Срба*, 38.

⁸ Ћунковић Срећко „*Школство и просвета у Србији у XIX веку*, Педагошки музеј у Београду, 1970-71. 39.

Саобштавајући Начелство округа Алексиначког жељу ову напредреченоме Попечитељству у одговору на предписаније његово од 15 т.м. бр. 864. покорно га моли да упустије у смотрењу отварања вопросне школе и наставленије за предавање предмета, што пре послати му благоизволи, како би се ова школа на Цвети по жељи обштине отворити могла.

Бр. 1947.
19. марта 1860.год.
у Алексинцу
Секретар,
Арсеније Ђокић

Начелник округа
мајор
Павле Мутавцић⁹

После неколико дана Попечитељство просвете Кнежевине Србије одговара на захтев Начелства округа Алексиначког следеће садржине:

Начелству округа Алексиначког
ПЈ 935.
22. марта 1860.
У Београду

Попечитељство просвете примило је са пуним задовољством известије Начелства од 19. т. м. Н 1497, којим јавља да обштина Алексиначка жели завести Недељну школу, по примеју остали обштина у Србији, које су такову школу завеле.

Тим поводом Попечитељство просвете препоручује Начелству, да изјави задовољство Попечитељства како спрам обштине Алексиначке, тако и спрам учитеља тамошњи, који ће предавати у тим школама без сваке награде примати.

Уједно препоручује се Начелству, общеполезном предузећу, као што је установљење Недељне школе, колико год може, буде на руци, а особито да настојава код тамошњи грађана, да калфе и шегрте, који једанпут у ову школу пошаљу, у течењу времена не обустављају од посећивања исте јербо се иначе пожељни успех постићи не може.

Овом приликом Попечитељство препоручује Начелству и то, да каже онима који ће у тим недељним школама бити учитељи, да ученике тиј школа ако буде потребно раздвоје на разреде тако да у првом разреду дођу они који нити су шта учили, нити знаду, у други разред они, који знаду нешто читати писати и рачунати, у трећи ако узможе бити нека дођу они, који су све основне разреде свршили а тако исто и они који су нешто и од веће науке учили.

При овом уписивању и разређивању, нека учитељи по свом увиђењу стављају ученике у оне разреде које нају за добро, да ће они напредовати моћи.

Попечитељство просвете се нада да ће се који и од тамошњи свештеника драговољно примити, да у недељној школи молитве предаје.

Напослетку што се тиче предавања наука, нека се дотични учитељи засад управљају према оном, како је за Београдске недељне школе у Србији новинама обнародовати, и уколико виде, да ће то са положајем и способношћу њиови ученика слагати. Шта Начелство у овој ствари учини, нека Попечитељство извести.¹⁰

Недељна школа у Алексинцу основана је на Цвети 27. марта 1860. године. Школа је те године имала 115 ученика примљених у три разреда. У први разред

⁹ Архив Србије, Министарство Просвете и Црквених дела, фасцикла III р 393/1860.

¹⁰ Исто, 393.

уписани су ученици “који ништа не знаду”; у други разред “они који знаду нешто читати и писати и рачунати” и у трећи разред “они који су све основне разреде свршили, а исто тако и они који су нешто и од виших наука учили”. Први ученици били су углавном калфе и шегрти. Исте такве школе јављају се по свим насељима Алексиначког, Ражањског, Бањског и Бугар-моравског среза. Са великим успехом и масовним учешћем омладине уводи се рад у селима: Мозгову, Суботинцу, Делиграду, Житковцу, Витошевцу и др.

Наставу у Недељној школи у Алексинцу (која се изводила само недељом), држали су 1860. сва четири алексиначка учитеља (Јосиф Димитријевић, Никола Миленковић, Ђорђе Марковић и Христина Београдац), као и свештеници Стојан Марковић и Петар Милојковић а телеграфиста Јован Живић само у трећем разреду.¹¹

Овај покушај са отварањем недељних школа за шегрте и калфе био је краатког века због отпора занатлија и трговаца да своје калфе и шегрте недељом ослобађају од рада и шаљу у школу. Чињени су значајни покушаји Министарства просвете да се занатлије и трговци приволе да и сами подрже рад школа. Свој допринос давала је и штампа, а било је сумње да ће оне опстати.

У време појаве и развоја недељних школа у Србији, Српске народне новине из 1866. донеле су саопштење следеће садржине:

“У једном пређашњем броју ових новина, било је јављено да је Попечитељство просвете учинило предлог његовој светлости, да се код нас установи Недељна школа, у којој би могла она младеж, који по свом положају не може походити редовне школе као што су то калфе и шегрти. Тај предлог као одвећ корисну установу одобрила је његова светлости данас после молбе божје у овдашњој основној школи свечано отворена Недељна школа. Господин Попечитељ просвете отвори школу својом знаменитом беседом у којој је навео прави циљ скојим се та школа заводи. Друго како се те школе негују по другим напредним земљама и како су нужне не само за мушку но и за женску децу. И треће причао је какве користи доноси такав завод. Даље Господин Попечитељ наставља: “Није сада више оно доба када се могао занат радити или трговати а да се уредно не бележи што се ради, шта купује и продаје.

Ово се не може тражити од оних наших суграђана који су расли онда када у Србији или, је било које или ма какве школе, или и није било или се само по манастирима учила. Данас је друго време и друго стање, па према томе сваки трговац и занатлија спремати се морају. “Када би данас ко чуо у свету иоле просвећеном да се каже-ово је трговац или занатлија а незна читати, писати и рачунати. Зачудио бих се и одмах посумњао да ће такав радити и у свом послу и опстати а камоли и успети.” Да би се у томе могло и оним калфама и шегртима који нису имали прилику у редовним школама научити бар ономе што је преко за живот потребно, како молити се богу, читати, писати и рачунати постарао се Светли кнез и Господар наш, да све то надокнадити могу. Од воље ревности и успеха омладине зависиће да у нашој домовини омиле Недељне школе те да се по примеру Београда свуда по варошима и паланкама нашим заведу¹².

Први социјалистички лист “Раденик” чији је покретач Светозар Марковић у својим коментарима о недељним школама наводи следеће:

“Недељне школе треба дају науке онима који због својих особитих прилика нису могли отићи у редовним школама. Ђаци у Недељним школама су шегрти и калфе. Кад могу ти људи долазити на школске лекције све зависи од мајстора “господара”. Због тога ми не верујемо у успех Недељних школа. Ви их установљујете због слугу, али хоће ли они доћи, када их ви зовете, они ће вас упутити на газду. Ви

¹¹ Исто, 393.

¹² Лист Српске народне новине, број 8, Београд, 1866.

морате обавештавати газду, морате му доказати корист, морате га убеђивати. Али то може бити и другачије. Недељне школе могу бити место где ће шегрти и калфе поред учења читати, писати и рачунати имати и прилику да чују и то где што где шта је израдила људска мисао. Али у том случају Недељне школе нису корисне неким другим газдама. Сви знамо да сав данашњи поредак на свим моралним начелима буржоазије. Што ко више даје друштву мање прима од друштва, што ко више ради мање му се плаћа. Да се тај поредак може одржати треба да незнају слуге његову суштину. ..Ми видимо да се сада заузимањем власти подижу школе где ће се учити сиротиња. Дакле држава хоће да изобрази своје сиромашне поданике. То је врло лепо, само је нешто заборављено. Зашто ти људи нису добили науке? Зашто нису ишли у школу?"¹³

Ово масовно просвећивање сеоске и занатске омладине у зимским и празничним данима трајало је у Србији до 1866/67, а зими је рад школа полако замирао. Докле је Недељна школа за шегрта и калфе у Алексинцу радила није познато. С обзиром на то да су у то време занатлијске и трговачке радње сваког дана радиле, одлазак шегрта и калфи недељом у школу наилазио је на отпор њихових власника мајстора.

Године 1868, поставши поново министар просвете, Димитрије Матић се опет враћа проблему образовања одраслих, овог пута на много широј основи. Расписом од 04.12.1868 захтева оснивање **недељно-празничких или повторних школа** и у варошима и у селима. Школе у варошима радиле би преко целе године, а у селима преко зиме и у недељне и празничне дане... Садржај рада био би следећи:

а) "Они који ништа не знају читати и писати, нека се понајпре обучавају како да се прекрсте, како да се моле Богу, а после нека се упуте и у читању, писању и у рачуну. За сада за све ово нека се учитељи служе књижицама, које су прописане за основне школе и начином, којим се тамо поступа, избегавајући на сваки начин само механичко учење на памет."

б) "Они који би већ знали нешто читати и писати, и они који се сада узимају да поправе што су пре учили, нека се узму у други разред, па према томе нека се утврђују у бољем читању, писању и рачунању.

Уз то нека им се казују и нека основна знања, који су за њихов живот и занимање од потребе.... Од Начелништва и свију надзорних власти очекује се, да ову ствар пригрле, да настану да се час пре отпочне предавање како би се још ова зима могла корисно употребити, даље да надгледају и потпомажу напредак тих школа, може тек кад која таква школа где буде отворена одмах да извештавају."¹⁴

Следиле су активности начелства округа, среских старешина, среских и општинских судова и учитеља основних школа, да се овај распис министра просвете и црквених дела спроведе у дело. Начелник округа Алексиначког јавља 17.01.1869. министру просвете да су учитељи и професори овдашње реалке прихватили да ће помоћи слугама, калфама и шегртима око усвајања науке у недељним школама и да је таква школа у Алексинцу отворена и почела са радом 12. тек. месеца.¹⁵

О отпору који је био присутан у переиоду после расписа министра просвете достављеног свим Начелствима округа у Кнежевини Србији, говоре ови извештаји неколико еснафа, који су достављени Начелнику округа Алексиначког:

¹³ Лист Раденик, број 3. Београд, 1872.

¹⁴ АС, МПс, ф IX р 2173/1869.

¹⁵ АС, МПс, ф XI р 2337/1869.

Уверење

“Еснаф механцијски и лебарски са овим уверава сваку надлежну власт да је Начелство округа Алексиначког наредило, да сваки слуга овога еснафа у школи празничне дане иде, то је старешина овога еснафа по налогу одма заповедио да сваки газда свога слугу у школу шиље. По известију мајстора овог еснафа кажу да ни један слуга у школи ићи неће.

То еснаф потписом сваким сведочи.

27. новембар 1869. год
у Алексинцу

Старешина еснафа
Димча Тодоровић
Чланови
Ђорђе Симић
Сви мајстори еснафа
Коста Митић
Јован Миленковић
+Коста Трајковић
Наум Атанасковић
Јанко Атанасковић
Јован Димитријевић
Мита Аризивић
+Димитрије Митровић

Суду општине Алексиначке јеснафа бакалског и бојацијског
Извешће

“По налогу овог општинскога суда подписани старешина истога јеснафа сазвао је Збор јеснафски 26. пр. месеца, па кад им је саопштио потребу и осећање к унапређењу просвете како би сваки мајстор томе помоћи могао и настао да своје слуге дућанске и иначе у Недељну школу уредно шиљу, на тај предлог одговорено ми је да ни један мајстор предлог тај усвојити неће, већ су се изразили да су њини момци сви писмени па им та наука више не потребује. Ово достављам суду ради знања и управљања.

1. децембар 1869. год.
у Алексинцу

Суду обштинском
понизни

Старешина еснафа бакалског и бојацијског
Ђорђе Јанковић

“Начелству окруженију Алексиначког

Подписао по налогу Начелства ми еснафи Мумицијски одржали смо скуп о празничним школама дали има момци да у школу иду па почем нема момци за у школу овим извештавамо Начелство ради њиово знање.

Нашим подписима сведочимо.

1. децембра 1869.
у Алексинцу

Старешина еснафа
Мијаило Миленковић
Чланови
Мита Ђорђевић

Уверење

Подписани у име целог еснафа терзијског, абацијског и бонбонцијског као старешине поменутог еснафа, а по налогу обштинског суда ове вароши, да се позову у еснаф и понуде лица као калфе и шегрти са одобрење њихови газде да се упишу и у празничне дане школу да уче, па на скупу нашем није се ни једно лице хтело примити и уписати да ово чини, зато ово уверење од стране поменутог еснафа Примилитерном суду обштине Алексиначке издајемо на даљи поступак и уверавамо га с нашим подписима.¹⁶

12. децембра
поменутог еснафа
у Алексинцу

Издатељи уверења у име целог

Као старешина-Величко Крстић¹⁷

После овакве ситуације у Алексинцу, као и неким другим местима Србије, министар просвете и црквених дела Димитрије Матић, 9. новембра 1870. год. поново се обраћа свим начелствима и управама расписом којим каже... "Нека власти својски наставе путем саветовања и убеђивања да што више ученика прибере у те школе"¹⁸.

"Начелник округа Алексиначког под бројем 2780 од 10. марта 1871. год. обавештава господина Министра просвете и црквених дела, има чест Начелство сви поднети му извешће своје о недељним и празничким школама као што следује.

У округу овоме отворене су недељне и празничне школе и сл., једна у овдашњој вароши са 150 ученика, друга у селу Мозгову са 28 ученика, трећа у селу Суботинцу са 40 ученика, четврта у Делиграду са 30 уч. пета у Жућковцу са 32 ученика, шеста селу Витошевцу са 30 ученика. У Срезу Алексиначком и Ражањском свега данас има 360 ученика који за сада уредно у школу иду и добар успех имају. У срезу Бањском и Бугар-моравском нема ни једне школе да јеотворена иако су дотичне власти својски настојавале."¹⁹

После поменутог успеха са недељним школама у зимским месецима 1871. године, начелник округа Алексиначког обавештава министра просвете и црквених дела да су сви ученици недељних и празничних школа редовно морали посећивати наставу и када је наступало радно време у пољопривреди настава је опет прекидана. О даљем развоју недељних школа може се наћи ту и тамо по који податак али да су штуре садржине до 1876. године. а затим им се губи сваки траг одиста за потребе ондашњег занатства и трговине у захукталој привреди Алексинца требало је преуредити школе у савременије.

Дана 23. марта 1872. године Министарство просвете и црквених дела опет се обраћа свим Начелствима и управама својим расписом: "Препоручује се Начелствима и установама да изјаве захвалност учитељима, свештеницима и свим који се до сада заузимаше за стварање недељних и празничних школа и организовање предавања у истим школама. 07. јула 1872. Министарство просвете и црквених дела заводи списак недељних и повечерних школа за школску 1871/72 год. На основу известија власти у овој школској години Недељних школа у Кнежевини Србији било је 4229, а прошле школске 1870/71. било је свега 3.500 тј. ове године било је 729 ученика више него предходне."²⁰

¹⁶ Исто, 2337.

¹⁷ Исто, 2337.

¹⁸ АС, МПс, ф XI р 2337/1870.

¹⁹ АС, МПс, ф XI р 932/1871.

²⁰ Исто, 932.

Истовремено док су грађани Алексинца, алексиначка општина, алексиначки еснафи и Министарство просвете и црквених дела водили борбу о проширивању и настављању рада Недељних школа у Алексинцу је 09. марта 1866. основана Касина, за чијег управника био је изабран Тодор Мијушковић проф. Гимназије. Касина је имала библиотеку и читаоницу, која је морала бити снабдевена “са свим српским журналима”, као и са страним”у колико средства друштва допуштају”. За касину су одређене три собе, по једна соба за смештај новина, једна за библиотеку, и једна за читање у којој мора тишине бити, нити се у истој сме пушити. Друга соба је такође за читање, у којој се не сме јести, пушити и разговарати. А у трећој соби поред ова два упозорења што су наведена, може се билијар и друге забавне ,сходно том месту могу играти.”²¹

Овај плодан рад на културно-просветном и политичком пољу био је прекинут српско-турским ратовима.

Године 1875. избио је босанско-херцеговачки устанак. Под притиском јавног мњења ушле су у рат Србија и Црна Гора. Рат је објављен из историјског Делиграда, а прокламација о објави рата у Алексинцу прочитана је на брду Рујевица 18. јуна 1876. године пред кнезом Миланом и Врховним штабом на челу са генералом Черњајевим и војском постројеном у каре чија је свака страна била састављена из две бригаде. У то време све школе су биле распуштене. 19.октобра 1876. године турске трупе ушле су у Алексинац. Иако су у њему остале кратко време до закључења мира 16. фебруара 1877. године, оне су у Алексинцу спалиле и разориле 120 кућа и уништиле школски инвентар и архиву. У току 1877. започео је нови рат са Турцима који је кратко трајао непуна два месеца. Србија је добила четири округа: Нишки, Пиротски, Врањски и Топлички.

Алексинац је престао да буде гранично место и истакнута тачка Србије. Из њега се иселила и царинарница и карантин. Али и поред тога у првим годинама иза ових ратова Алексинац је и даље напредовао. Он се брзо опоравља од ратних пустошења и обнавља своју привреду. Апелова пивара поново је почела са радом, а алексиначки трговци поново су извозили у Пешту и Беч стоку, жито и дуван. У јеку тог брзог обнављања и напредовања Алексинац је био захваћен 1883. Тимочком буном.

Тимочка буна представља у политичкој историји Србије један врло значајан догађај. Националним револуцијама 1804. и 1815. године сељачке масе избориле су се и обновили државни живот Србије. Године 1883. после неколико мањих покушаја, оне су повеле нову револуцију да би себи извојевале право на слободан друштвени и економски живот, мада је овај њихов револуционарни покрет захватио само један део Србије, трајао свега неколико дана и у крви угушен. Његове последице осећале су се у Србији све до почетка XX века. И што су на крају у Србији заведене извесне грађанске слободе, има се захвалити између осталог и Тимочкој буни.

Напредак и развој Алексинца трајао је све до деведесетих година XIX века. Застој у његовом развоју настао је после подизања железничке пруге, која је мимоишла Алексинац чиме је он престао да буде важна друмска станица на Цариградском друму, којим се до тада кретала сва роба и пошта. На његов значај, поред пруге, утицало је и то што је он 1890. године престао да буде окружно средиште.

Крајем XIX века чине се нови покушаји на даљем развоју школа за образовање трговаца и занатлија у Србији. Године 1882. у Београду основана је Вечерња трговачка школа, која је наредне године претворена у **Недељно – празничну школу за**

²¹ Спирић Миодраг, *н. д.*, 320-332.

трговачку омладину. Неколико година касније, после сагласности трговаца да недељом затварају радње, школа је званично отворена 06.08.1888. као **Недељна трговачка школа.** Школа је реорганизована и имала је приправно одељење, I и II разред, а нешто касније уведен је и III разред. Учили су се сви основни предмети потребни у трговачкој струци. Као таква радиће све до Првог светског рата.

Дана 27.03.1892. донет је Закон о занатлијским школама и установљене су **Државне занатлијске школе са радионицама.** То нису биле шегртске школе јер се у њих ступало тек по завршеној основној школи. Оне су издржаване једним делом од онога што су плаћали ученици, а други део држава.. Настава је била више практична с вежбањем у радионицама под управом мајстора. Ове школе укинуте су 1900. године.

Године 1899. донета су општа правила за уређење занатлијско-трговачко вечерњих и недељно – празничних школа. Њихов основни задатак је да занатлијским и трговачким ученицима (шегртима) и помоћницима (калфама) дају основна и стручна знања, потребна за њихов занатлијски и трговачки позив. Школа има два одсека: занатлијски и трговачки. Сваки одсек има два течаја: нижи и виши. Нижи течај траје три, а виши најмање две године²².

Даљи развој просвете и културе у Алексинцу и околини у тесној је вези са свим политичким, историјским и економским догађајима и променама које су га пратиле. У првој деценији XX века по угледу на остале земље Европе појављују се **опште недељно-празничне занатлијске школе** које отвара Министарство народне привреде Краљевине Србије. Ове школе имале су : нижи течај (2 године) и виши течај (3 године), а по потреби за неписмене и припремни течај. Тамо где су биле отворене у већим градовима оне прерастају у средње школе.²³

Оваква школа није основана у Алексинцу, тек доношењем Уредбе о општим занатским и занатско-трговачким школама донете 1912. године стекли су се услови да се и у Алексинцу формира Занатско-трговачка школа. Према тренутно расположивим подацима из Архива Министарства народне привреде Краљевине Србије, прва Занатско-трговачка школа у Алексинцу јавља се 1914. године. Школа је имала само први разред са два одељења и 45 ученика, одељења нису подељења по занимању. Овде се школују ученици свих струка и занимања. Са почетком Првог светског рата престаје са радом и Занатско-трговачка и Женско-занатска школа.

После Првог светског рата обновила је свој рад Занатско-трговачка школа. У школској 1919/20. школа је имала први разред са 63 ученика разних занимања.

Школске 1921/22. школа има три разреда са 217 ученика. Од школске 1922/23 до 1934. школу је завршило 413 ученика трговачке струке, а 550 ученика са занатским занимањем, што укупно износи 963.

Кроз школу од школске 1935/36. до школске 1942/43. школу је завршило 1458 ученика. Школа је радила у продуженим часовима по завршетку 12 или 13 часова радног времена. Овај податак говори да су се ученици школовали под врло тешким условима.

Школа је у току свог дугогодишњег рада радила под различитим условима, често у срезу, општини и носила разне називе. После првог назива, Школа за калфе и шегрте, при новом оснивању 1914/15. године добија нови назив: Занатско-трговачка школа. Исти назив се наставља и после Првог светског рата и задржава се до школске 1934/35. Од 1935/36. прераста у Стручну продужену школу. Под овим називом радила и за време рата под немачком окупацијом. После рата школске 1946/47 школа добија назив Школа за ученике у занатству и индустрији и убрзо мења назив у Стручну школу за ученике у привреди. Кроз школу од 1945/46. па до школске 1960/61 прошло

²² Зборник закона и уредба бр.54. Београд 1899, 339-348.

²³ Правила о уређењу опште недељно – празничних занатлијских школа, Београд 19004, 3-9.

је 2611 ученика од којих је добар део заузео кључна места у процесу производње у радним организацијама Алексинца, Ражња, Сокобање Ниша и осталих места у нашој земљи. Одлуком НОО Алексинац бр. 03-10207/1 од 21.09.1961. године основан је Мешовити школски центар. Њен рад је одобрио Савет за просвету НРС решењем бр. 3293 од 06.10.1961. као школо за образовање квалификованих радника из редова омладине и радника, одраслих, запослених у радним организацијама и висококвалификованих радника разних струка и занимања. За период од школске 1960/61. до 1969/70. у школи је било 148 одељења са 4231 ученика. У периоду од школске 1970/71. закључно са школском 1976/77. било је 163 одељења са 4869 ученика. То је најбујнији период у развоју школе, а у исто време означава и крај рада школе са досадашњом физиономијом²⁴. Од школске 1977/78. почињу заједничке основе средње-усмереног образовања и васпитања, школа добија назив **Образовно-васпитна организација** и почиње са образовањем ученика четвртог степена. Из ове школе настале су две средње школе у Алексинцу, Електро-машинска школа и Пољопривредна школа.

²⁴ Љубомир Марковић, *Место и улога Мешовитог Школског центра у образовању кадрова (рукопис)*, Алексинац, 1980.